

*Νέες προσεγγίσεις για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων στην  
Ελλάδα*

Σάββατο 18 Ιουνίου 2016, 16.00 – 20.30

Ιστορικό Αρχείο Πανεπιστημίου Αθηνών, Σκουφά 45

Διοργάνωση Ημερίδας: **Άννα Μαρία Δρουμπούκη**  
(Κέντρο Έρευνας για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες)

**Βασίλης Μανουσάκης:** *«Χθες φτωχοί, αύριο πλούσιοι»<sup>1</sup>: Η αρπαγή εβραϊκών περιουσιών ως μέσο οικονομικής πολιτικής και ατομικού πλουτισμού στην γερμανική «Νέα Ευρώπη»*

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει το γενικό πλαίσιο της οικονομικής εκμετάλλευσης των εβραίων και των περιουσιών τους στις χώρες του Άξονα και στην κατεχόμενη Ευρώπη, με έμφαση στην Ελλάδα. Παρά τις επιμέρους διαφορές, τόσο σε ό, τι αφορούσε τον τοπικό εβραϊκό πληθυσμό, όσο και στις εκάστοτε εθνικές πολιτικές, οι εβραϊκές περιουσίες, αποτέλεσαν συχνά περιζήτητο στόχο. Αφενός οι τοπικές αρχές ή/και οι αρχές κατοχής επιδίωξαν να τις εκμεταλλευτούν για να επιλύσουν όχι μόνο δημογραφικά, αλλά και δημοσιοοικονομικά προβλήματα (π.χ. στήριξη της δραχμής), καθώς και για να ενισχύσουν της παρουσία των γερμανικών επιχειρήσεων σε τοπικές αγορές ή για να ανταμείψουν εγχώριους συνεργάτες τους. Αφετέρου σε ατομικό επίπεδο, οι περιουσίες αυτές αποτέλεσαν μέσο πλουτισμού και αποθησαύρισης, εδραίωσης της παρουσίας τους στη διοίκηση μεγάλων επιχειρήσεων ή εξαφάνισης του ενοχλητικού ανταγωνισμού, ή ακόμα και εργαλείο κοινωνικής ανόδου.

---

<sup>1</sup> «Το μαγαζάκι της κεντρικής οδού», τσεχοσλοβάκινη ταινία, Όσκαρ ξενόγλωσσης ταινίας το 1965 (περίπου στο εικοστό δεύτερο λεπτό).

**Ιάσοντας Χανδρινός:** *«Για να μην πλουτίσουν άδικα σε βάρος των Εβραίων»:* Η διαχείριση των εβραϊκών περιουσιών της Θεσσαλονίκης και οι ελληνογερμανικές εμπορικές συναλλαγές, 1943-1944

Ένα από τα πολλά θέματα που στα πλαίσια των σπουδών του Ολοκαυτώματος προκύπτει ως προνομιακό πεδίο μελέτης είναι η συστηματική αρπαγή των εβραϊκών περιουσιών και κυρίως στην Θεσσαλονίκη, όπου το μέγεθος και οι θεσμικές διαστάσεις καθιστούν το ζήτημα κομβικής σημασίας για την ιστορία της πόλης. Η διερεύνηση της υπόθεσης των μεσεγγυούχων, καρπός συνάντησης ανάμεσα σε ένα γνήσιο ιστορικό ενδιαφέρον και τα ερεθίσματα που προσφέρει η περιρρέουσα ατμόσφαιρα μιας «πόλης φαντασμάτων», συνιστά μια πρόκληση για την έρευνα και παράλληλα ένα βαρόμετρο της στάσης της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην εβραϊκή γενοκτονία. Η παρουσίασή μου αναλύει το θεσμικό πλαίσιο της μεταβίβασης των εβραϊκών καταστημάτων μέσα από τεκμήρια τα οποία προέρχονται από το αρχείο της Degriges, της ελληνογερμανικής εταιρείας συμψηφιστικού εμπορίου που λειτουργούσε ως εγγυητής των εμπορικών συναλλαγών στην κατεχόμενη χώρα το 1943-44. Οι αναφορές των «εγκεφάλων» της γερμανικής οικονομικής πολιτικής αποτελούν ενδιαφέροντα τεκμήρια και συμβάλλουν αρκετά στο να φωτιστούν τόσο οι διαδικασίες που νομιμοποίησαν τη λεηλασία όσο και η κοινωνική δυναμική μιας μαζικής εκμετάλλευσης του πλούτου, τον οποίο οι εκτοπισθέντες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης άφησαν πίσω τους, από τους χριστιανούς συμπολίτες τους.

**Μαρία Καβάλα & Κωστής Κορνέτης:** *Ο ελληνικός κρατικός μηχανισμός και η διαχείριση των εβραϊκών περιουσιών της Θεσσαλονίκης*

Για το ζήτημα της διασπάθισης των εβραϊκών περιουσιών στην Ευρώπη του Δεύτερου Παγκοσμίου πολέμου, στο πλαίσιο του εκτοπισμού και της γενοκτονίας, συγκριτικές μελέτες (από το 1990 και μετά) έχουν αναδείξει ότι αποτελούσε μία φανερή (σε αντίθεση με τη θανάτωση) κοινωνική και πολιτική διαδικασία, η οποία ήταν σε άμεση συνάρτηση με τον κεντρικό ναζιστικό σχεδιασμό, το είδος κατοχής και τη στάση των τοπικών κοινωνιών (αριανοποίηση, ρευστοποίηση, απαλλοτρίωση, λεηλασία, βανδαλισμός, κλοπή). Οι μέχρι τώρα προσεγγίσεις έχουν επικεντρωθεί στην πολιτική

ευθύνη, στα οικονομικά ή ιδεολογικά κίνητρα, στο πόσο ήταν μία ευρύτερη κοινωνική διαδικασία, στη σχέση της με τον τοπικό αντισημιτισμό αλλά και στα ζητήματα της αποκατάστασης των περιουσιακών στοιχείων μετά το 1945 και ύστερα από το 1990. Στην παραπάνω συζήτηση η ελληνική ιστοριογραφία και η ελληνική περίπτωση ήταν απούσα, ενώ τα ζητήματα των περιουσιακών στοιχείων -των Εβραίων της Θεσσαλονίκης ιδιαίτερα- απασχόλησαν την έρευνα κυρίως από το 2000 και μετά (μέγεθος περιουσιακών στοιχείων, σύνδεσή τους με δωσλογισμό, με κρατική κοινωνική πολιτική, πολιτική ευθύνη, πολεμικές αποζημιώσεις). Έτσι περισσότερα είναι ακόμη τα ερωτήματα παρά οι απαντήσεις τόσο για τη «νομότυπη» διαδικασία παραχώρησης των περιουσιακών στοιχείων στο ελληνικό κράτος και στη συνέχεια στους μεσεγγυούχους, όσο για το τι συνέβη μεταπολεμικά.

Η παρούσα ανακοίνωση θα επικεντρωθεί στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης και κυρίως μέσα από το αρχείο της Υπηρεσίας Διαχείρισης Ισραηλιτικών Περιουσιών θα επιχειρήσει να αναδείξει ότι ο ελληνικός κρατικός μηχανισμός ήταν έτοιμος να διαχειριστεί το θέμα σχεδόν ταυτόχρονα με τον εγκλεισμό στα γκέτο των ελλήνων Εβραίων πολιτών και πριν ακόμη τον εκτοπισμό, καθώς οι πρώτες απογραφές-πραγματογνωμοσύνες των εβραϊκών περιουσιακών στοιχείων ξεκινούν τότε, ενώ πρόκειται για μία έμμισθη οργανωμένη διαδικασία. Θα αναδείξει τη σημαντική συμμετοχή του δημόσιου τομέα στις επιτροπές πραγματογνωμόνων, καθώς και εκπροσώπων των προσφύγων από την Ανατολική Μακεδονία και την Θράκη, τις πιθανές συνέχειες με τους μεσεγγυούχους, τις διενέξεις ανάμεσα σε αυτούς, καθώς και το γεγονός ότι θίγονται και χριστιανοί ιδιοκτήτες οι οποίοι μίσθωναν τα καταστήματά τους σε εβραίους.

Στόχος είναι να αναδειχθεί η πολιτική ευθύνη των αρχών (τοπικών και κεντρικών), η ιδιαίτερη σύνδεση στην περιοχή της Μακεδονίας με εθνικά θέματα και το ζήτημα των προσφύγων από τη βουλγαροκρατούμενη ζώνη, ότι πρόκειται δηλαδή για μία κοινωνική διαδικασία, η οποία εντάσσεται και στην ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα κατά το διάστημα της Κατοχής και ότι έχουμε τη δημιουργία μιας γραφειοκρατικής δομής, που θα

κληρονομούσε το μεταπολεμικό ελληνικό κράτος, με τους όρους της, τις δυσλειτουργίες της και την πελατειακή λογική της.

**Ιωσήφ Βαένα:** *Ιστορία και μικροϊστορία: Οι περιπέτειες του πολυέλαιου της συναγωγής Σαρφατή πριν και μετά την λεηλασία του κατά την διάρκεια της Κατοχής*

Συχνά στον ιατροφαρμακευτικό χώρο μιλάμε για την ανάγκη μιας ολιστικής αντιμετώπισης του ασθενούς. Δηλαδή ότι η κατανόηση μιας παθογένειας περνάει από την κατανόηση των επιμέρους συμπτωμάτων ως αλληλοσυνδεόμενων και κατανοητών μόνο μέσω της αναφοράς στο σύνολο της ασθένειας, του ίδιου του ασθενή αλλά και του περιβάλλοντος στο οποίο κινείται.

Με τον ίδιο τρόπο η κατανόηση των εμπειριών της εβραϊκής και χριστιανικής κοινότητας της Θεσσαλονίκης κατά την διάρκεια της Κατοχής περνά μέσα από την κατανόηση της λεηλασίας των περιουσιών ως το σύνολο συγκεκριμένων γεγονότων αλλά και ως απότοκος ιστορικών ρευμάτων με προϊστορία και συνέπειες που συνεχίζουν να ορίζουν τις κοινότητες, ακόμα και όταν οι πρωταγωνιστές έχουν πεθάνει.

Ένα παράδειγμα μιας ολιστικής προσέγγισης και των δυνατοτήτων που προσφέρει είναι η ιστορία του πολυέλαιου της συναγωγής Σαρφατή. Η συναγωγή Σαρφατή ανήκε στις νέες συναγωγές που ιδρύθηκαν *extra muros* μετά την πορκαγιά του 1917. Η συναγωγή αποτελεί αφορμή για να μιλήσουμε για ευρύτερες ιστορικές δυναμικές, όπως η αστική εξέλιξη της εβραϊκής κοινότητας, η προσαρμογή σε ένα νέο κράτος και ο αντισημιτισμός που ακολούθησε. Η τύχη του πολυέλαιού της κατά την διάρκεια της Κατοχής υπήρξε μια σπάνια περίπτωση που η λεηλασία υπήρξε τεκμηριωμένη και έχουμε τις μαρτυρίες των πρωταγωνιστών της. Επιπλέον γνωρίζουμε την τύχη του μετά τον πόλεμο που συνδέεται -αναπάντεχα στενά- με την τύχη της κοινότητας.

Σκοπός της μελέτης της ιστορίας αυτού του πολυέλαιου δεν είναι απλά η μελέτη μιας συγκεκριμένης περίπτωσης λεηλασίας, αλλά η συνειδητοποίηση ότι αυτή η λεηλασία έγινε κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, σε ένα περιβάλλον που οι πρωταγωνιστές είχαν την δική τους ιστορία. Η αναφορά

στις διαφορετικές οπτικές -της εβραϊκής κοινότητας, του ατόμου υπεύθυνου για την λεηλασία αλλά και της ευρύτερης χριστιανικής κοινωνίας μέσω εφημερίδων, προσωπικών μαρτυριών, κρατικών εγγράφων, κοινοτικών αρχείων και ανθρωπολογικών μελετών- μας επιτρέπει να θέσουμε ευρύτερα ερωτήματα για την λεηλασία των εβραϊκών περιουσιών. Η ολιστική αντιμετώπιση με αναφορές στις ιστορίες των πρωταγωνιστών της -πριν και μετά την εμπλοκή τους με τον πολυέλαιο- κατά την διάρκεια και μετά το πέρας της Κατοχής, μας χαρίζει μια καλύτερη κατανόηση για τα κίνητρα των πρωταγωνιστών. Μας επιτρέπει να μιλήσουμε το πώς διαχειρίζεται η εβραϊκή κοινότητα την επιβίωση της σε μια πόλη που η χριστιανική κοινότητα αντιστέκεται στην παρουσία της, το πώς διαχειρίζεται το θέμα τότε και το πώς ερμηνεύει αυτή την κληρονομιά σήμερα.

Η υπόθεση του πολυέλαιου δεν φιλοδοξεί να εξάγει συμπεράσματα για ένα φαινόμενο που ξεπερνά προφανώς την τύχη ενός αντικειμένου, αλλά τοποθετεί μια συγκεκριμένη μικροϊστορία σε μια ευρύτερη αφήγηση για την λεηλασία των περιουσιών και πώς αυτή αντιμετωπίστηκε από τους πρωταγωνιστές της και την κοινωνία στην οποία διαδραματίστηκε και το πώς παραμένει μια σύγχρονη ιστορία που επηρεάζει τους ανθρώπους σήμερα.

**Αλεξάνδρα Πατρικίου:** *«Ο αγώνας για αποκατάσταση»: Το ζήτημα των περιουσιών στον εβραϊκό τόπο (1945-1949)*

Το ζήτημα της μεταπολεμικής απόδοσης των κατασχεθέντων εβραϊκών περιουσιών εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο διερεύνησης της δύσκολης επιστροφής επιζώντων της Σοά και ανασυγκρότησης των κυριολεκτικά αποδεκατισμένων κοινοτήτων τους. Επρόκειτο για «ζήτημα ζωής ή θανάτου για τους λίγους Εβραίους που επιζήσαμε της Χιτλερικής σφαγής» (*Ισραηλιτικών Βήμα*, 14.12.1945). Στόχος της ανακοίνωσης είναι η ανάλυση και ο σχολιασμός της σχετικής αρθρογραφίας στον εβραϊκό τόπο, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο μια ειδική πτυχή της ελληνικής εκδοχής ενός ευρωπαϊκού φαινομένου. Επικεντρώνοντας σε τρεις μεταπολεμικές εφημερίδες -*Δελτίον Εβραϊκών Ειδήσεων* (Αθήνα, 1945-46), *Ισραηλιτικών Βήμα* (Θεσσαλονίκη, 1945-47) και *Εβραϊκή Εστία* (Αθήνα, 1947-49)- αποτυπώνονται οι πρώτες στιγμές της

δύσκολης επιστροφής σε ένα βάθος χρόνου τεσσάρων ετών από την Απελευθέρωση έως την ίδρυση του ΟΠΑΙΕ (Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως Ισραηλιτών Ελλάδος) την άνοιξη του 1949.

Ποικίλα ερωτήματα προκύπτουν από τη μελέτη του εβραϊκού Τύπου της εποχής. Αναμφίβολα η απόδοση των περιουσιών αποτελεί κεντρικό ζήτημα για τον ελληνικό εβραϊσμό, αλλά με ποιους τρόπους αυτό εκφράζεται; Μέχρι πότε παραμένει κεντρικό; Τι ακριβώς διεκδικούν; Ποιες είναι οι αντιρρήσεις τους; Με τι είναι ευχαριστημένοι; Με δεδομένο ότι ο ελληνικός εβραϊσμός δεν αποτελεί ένα ομοιογενές σύνολο, πώς εκφράζονται οι όποιες διαφορετικότητες και ποιες είναι εκείνες που αποσιωπούνται; Η δημόσια διαχείριση του ζητήματος δημιουργεί εντάσεις, διενέξεις ή και συσπειρώσεις; Πώς αλλάζει η στάση με την πάροδο του χρόνου; Πώς επιδρούν άλλες πολιτικές εξελίξεις, η έναρξη της στρατιωτικής φάσης του εμφυλίου πολέμου ή η ίδρυση του Ισραήλ; Μπαίνει το ζήτημα στο περιθώριο; Θεωρείται λήξαν; Ο εβραϊκός Τύπος δείχνει εμπιστοσύνη στους κρατικούς θεσμούς ή έχει διαρραγεί ανεπανόρθωτα αυτή η σχέση; Πώς σχετίζονται οι στάσεις του με κινήσεις, όπως η συγκρότηση σωματείου (Ένωση Ομήρων Ισραηλιτών Πολωνίας); Ανασυνθέτοντας την εικόνα που μας παρέχει η αρθρογραφία, θα συμπληρωθεί ένα κομμάτι του παζλ της μεταπολεμικής ιστορίας του ελληνικού εβραϊσμού.

**Χάρη Δελλοπούλου:** *Διαδρομές εφαρμογής του ν. 1180/1944 στο Ειδικό Δικαστήριο Αθηνών*

Με την από 23-11-1943 διαταγή του Στρατιωτικού Διοικητή Ελλάδας Wilhelm Spreidel ανακοινώθηκε η κατάσχεση των περιουσιών των ελληνικής υπηκοότητας Εβραίων, οι οποίοι δεν είχαν συμμορφωθεί με την υποχρέωση να εγγραφούν στα μητρώα της Ισραηλιτικής Κοινότητας των Αθηνών ή στα κατά τόπους δημοτικά και κοινοτικά καταστήματα, σύμφωνα με την από 3-10-1943 διαταγή του γερμανού Ανώτατου Διοικητή των Ταγμάτων Ασφαλείας Jürgen Stroop. Σ' εκτέλεση της διαταγής του Spreidel, εκδόθηκε ο ν. 1180/20-1-1944 «Περί τρόπου διαχειρίσεως των κατεσχομένων Ισραηλιτικών περιουσιών». Μέσα από τη σύσταση της Κεντρικής Υπηρεσίας Διαχειρίσεως

Ισραηλιτικών Περιουσιών, η αρμοδιότητα της οποίας εκτεινόταν σ' όλη την επικράτεια, «εξαιρέσει της Γενικής Διοικήσεως Μακεδονίας», η Ελληνική Πολιτεία παρέσχε την αναγκαία επίφαση νομιμότητας στην επικείμενη αυθαίρετη κατάσχεση και απόδοση «προς διαχείρισιν εις το Ελληνικόν Δημόσιον» των περιουσιακών στοιχείων των Ελλήνων Εβραίων που δεν είχαν ακόμη μεταφερθεί στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης.

Η εισήγηση ανιχνεύει τις διαδρομές και τους τρόπους εφαρμογής και διαχείρισης της νομοθεσίας αυτής στην Αθήνα, με βάση ορισμένες ενδεικτικές υποθέσεις που εκδικάστηκαν ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου Αθηνών τα έτη 1945 και 1946. Η εξέταση και η ιστορική πλαισίωση των υποθέσεων αυτών οδηγεί στη δημιουργία μιας σειράς ερωτημάτων, όπως: Ποια ήταν η στάση του ελληνικού Δημοσίου απέναντι στο θέμα της ανατιολόγητης από νομική άποψη «κατάσχεσης» των περιουσιών μιας μερίδας πολιτών του, όχι μόνο διαρκούσης της Κατοχής, αλλά ακόμη και μετά την Απελευθέρωση; Πώς εφαρμόστηκε στην πράξη η νομοθεσία αυτή; Ποιοι ήταν οι πραγματικοί «διαχειριστές» των κατασχεθέντων εβραϊκών περιουσιών και ποια στάση τηρούν απέναντί τους οι μεταπολεμικοί μηνυτές τους, αλλά και το Ειδικό Δικαστήριο; Η εισήγηση συνομιλεί μ' αυτά τα ερωτήματα και προσπαθεί να δώσει κάποιες πρώτες απαντήσεις, σ' αυτό το αρχικό στάδιο της υπό εξέλιξη έρευνας για ένα θέμα το οποίο έχει ελάχιστα μελετηθεί.

**Ευάγγελος Χεκίμογλου:** *Το παλαιό εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο του εμπράγματου δικαίου*

Το παλαιό εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης, παρά τη λεηλασία που υπέστη το 1942-43, δεν έπαψε να είναι δημόσιος τόπος παραχωρημένος για την ταφή των νεκρών. Τα νεκροταφεία είναι τόποι ταφής νεκρών και όχι απλώς τόποι τοποθέτησης επιτύμβιων πλακών. Η λεηλασία των πλακών και των άλλων οικοδομικών υλικών, που τεκμαίρεται από δημόσια έγγραφα και φωτογραφικές λήψεις, επ' ουδενί λόγω σήμαινε κατάργηση του νεκροταφείου. Στην ελληνική έννομο τάξη το εβραϊκό νεκροταφείο φέρεται ως καταργηθέν και κατά συνέπεια ότι απώλεσε τον κοιμητηρικό χαρακτήρα

του όχι εξ αιτίας της λεηλασίας, αλλά ένεκα πράξεων του ελληνικού κράτους (1943 και 1946), εκ των οποίων η δεύτερη και κυριότερη χρονολογείται μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας και πραγματοποιήθηκε από ελεύθερη ελληνική κυβέρνηση. Υπήρξαν σύννομες αυτές οι πράξεις της ελληνικής πολιτείας; Και αν όχι, κατήργησαν την υπόσταση του εβραϊκού νεκροταφείου;

Τα ερωτήματα αυτά εξετάζει η παρούσα ανακοίνωση μέσα στα ιστορικά συνδεόμενα πλαίσια της Συνθήκης των Αθηνών (1913), του προϋφισταμένου οθωμανικού πλαισίου νόμων περί γαιών, αλλά και των νομικών επιχειρημάτων που επικαλέστηκαν οι ενδιαφερόμενες πλευρές. Συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα αναζητά το νομικό χαρακτήρα του εβραϊκού νεκροταφείου επί οθωμανικού καθεστώτος, και επί ελληνικού καθεστώτος τόσο μετά τη Σύμβαση των Αθηνών όσο και μετά το 1946. Το συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση είναι ότι από νομικής τουλάχιστον απόψεως ο χώρος του παλαιού εβραϊκού νεκροταφείου παραμένει νεκροταφειακός κατά το μεγαλύτερο μέρος του και μετά το 1946. Το συμπέρασμα αυτό δεν έρχεται σε αντίθεση με τη ρύθμιση που δόθηκε με την παράγραφο 10 του άρθρου 45 του νόμου 3943, βάσει της οποίας η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης αποζημιώθηκε για ιδιότητα οικοπέδα, τα οποία είχε προσαρτήσει κατά καιρούς στο παλαιό νεκροταφείο.

**Άννα Μαρία Δρουμπούκη:** *Επανορθώνοντας το παρελθόν: Οι γερμανικές αποζημιώσεις για το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων*

Για τους περισσότερους επιζώντες της Σοά, το τέλος του πολέμου το 1945 δεν σηματοδότησε το τέλος της βίας, του φόβου, των διώξεων και της αδικίας. Αυτές οι παράμετροι υπογραμμίζουν με εντονότερα χρώματα το γεγονός ότι μένει ακόμα να γραφτεί μια πλήρης μεταπολεμική ιστορία των επιζώντων στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, μια καταγραφή της ανασύνθεσης της εβραϊκής ζωής απ' το μηδέν. Η επιστροφή των επιζώντων υπήρξε δύσκολη, η επανένταξή τους δυσκολότερη και αντίστοιχη με τον αποκλεισμό της εμπειρίας τους από το εθνικό αφήγημα. Είναι απόλυτα ενδεικτικό των προθέσεων του ελληνικού κράτους να παραπέμπει τους επαναπατρισθέντες



στην Υπηρεσία Αλλοδαπών για καταγραφή. Η ψυχρή υποδοχή των επιζώντων της ναζιστικής κόλασης ήταν το ελάχιστο προανάκρουσμα μιας μεταπολεμικής πολιτικής η οποία θα στρεφόταν σύντομα στο «πάγωμα» των μελλοντικών διεκδικήσεων για την δίκαιη επιστροφή των κλαπείσων περιουσιών στους δικαιούχους τους.

Το ζήτημα των γερμανικών αποζημιώσεων έχει απασχολήσει τα τελευταία χρόνια τους ιστορικούς, διευρύνοντας τα πλαίσια και τις ιστορικές προοπτικές της Σοά. Τα μεταπολεμικά αιτήματα των εβραϊκών κοινοτήτων στην Ευρώπη, και ειδικά σε χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Πολωνία, η Ιταλία, συνδέονταν με τις αλλαγές στο συμβολικό ρεπερτόριο του πολιτικού και επίσημου λόγου, τις μεταλλαγές στους εθνικούς μύθους και τις ερμηνευτικές εκδοχές αναφορικά με το ρόλο της δικαιοσύνης. Ακόμα και οι χώρες που διεκδικούσαν πολεμικές αποζημιώσεις σθεναρά και διεκδικητικά, ήταν ανήμπορες να κατανοήσουν το μέγεθος της εβραϊκής απώλειας και να αποκαταστήσουν τις κοινότητες εντός των συνόρων τους. Στόχος είναι να δοθούν οι διεθνείς διαστάσεις του φαινομένου που στη βιβλιογραφία έχει ονομαστεί «υλικές διαστάσεις του Ολοκαυτώματος» (*material effects of the Holocaust*).<sup>2</sup> Είναι γεγονός πως τα τελευταία χρόνια έχουμε επιστρέψει σε μια κοινωνική και πολιτισμική ιστορία των Εβραίων στη Σοά, που αφήνει στην άκρη τα κλασικά ερωτήματα και δίνει έμφαση στα ιστορικά υποκείμενα και στον τρόπο με τον οποίο βίωναν τις συνθήκες της εποχής.<sup>3</sup> Ποια ήταν τα μεταπολεμικά αιτήματα των ισραηλιτικών κοινοτήτων της Ελλάδας προς την Δυτική Γερμανία; Μέσα από το αρχειακό υλικό που εντοπίστηκε στα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών (Βερολίνο) και του Ομοσπονδιακού Αρχείου Γερμανίας, αλλά και στα αρχεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης και σε ένα τμήμα του (αταξινόμητου και, εντέλει, ανεξερεύνητου) αρχείου του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου, θα μελετηθεί η δύσκολη επιστροφή των

---

<sup>2</sup> Martin Dean, Constantin Goschler & Philipp Ther (επιμ.), *Robbery and Restitution. The Conflict Over Jewish Property in Europe*, Berghahn Books, Οξφόρδη 2007.

<sup>3</sup> Ρίκα Μπενβενίστε, *Αυτοί που επέζησαν. Αντίσταση, εκτόπιση, επιστροφή. Θεσσαλονικείς Εβραίοι στη δεκαετία του 1940*, Πόλις, Αθήνα 2016, σ. 18-19.

Ελλήνων Εβραίων και τα μεταπολεμικά αιτήματα για την καταβολή των γερμανικών αποζημιώσεων.